

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Вісник аграрної науки Причорномор'я

Науково-теоретичний фаховий журнал

Видається Миколаївським державним аграрним університетом

Спеціальний випуск № 2

2007 р.

УДК 631.3:624(777)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ

*В.С.Шебанін, доктор технічних наук, професор
Миколаївський державний аграрний університет*

Проведено аналіз виробничих потужностей промислових підприємств, пов'язаних із проектуванням, випуском сільськогосподарської техніки, виготовленням вузлів, агрегатів та інших комплектуючих, на основі чого означено перспективи розвитку сільськогосподарського машинобудування України

Стратегічним завданням розвитку сільськогосподарської машинобудівної індустрії в Україні є забезпечення технологічних потреб аграрного виробництва конкурентоспроможними технічними засобами з урахуванням постійного підвищення вимог щодо розширення номенклатури, нарощування обсягів і поліпшення якісного складу випуску системи машин. Нині галузь сільськогосподарського машинобудування налічує понад 130 спеціалізованих і майже 330 суміжних промислових підприємств і конструкторських бюро з розробки конструкцій та випуску тракторів, сільськогосподарських машин, знарядь, технічного устаткування [1]. Значний обсяг виробництва технічних засобів для агропромислового сектора економіки зосереджується у підприємствах військово-промислового комплексу, в складі якого функціонують потужні промислові об'єднання, такі як Державне конструкторське бюро «Південне», Державне підприємство «Завод імені Малишева», Виробниче об'єднання «Південний машинобудівний завод» та ряд інших. Крім того, виробництвом сільськогосподарської техніки, вузлів, агрегатів, запасних частин для технічних засобів, які використовуються в аграрному виробництві, в Україні зайнято понад 150 заводів.

Аналіз виробничих потужностей вітчизняних промислових підприємств, пов'язаних з проектуванням, випуском сільськогосподарської техніки, виготовленням вузлів, агрегатів та інших комплектуючих, а також запасних частин для ремонту технічних засобів, свідчить, що за умов здійснення їх певної реконструкції вони здатні забезпечити технологічну потребу аграрного виробництва в матеріально-технічних ресурсах. Разом з тим в Україні відсутні спеціалізовані промислові підприємства із серійного виробництва сучасних зернозбиральних комбайнів, випуску окремих типів потужних тракторів і деяких інших технічних засобів.

Соціально-економічна доцільність здійснення курсу технічної політики держави на доведення кількісного та якісного машинно-тракторного парку до науково обґрунтованої потреби агропромислового виробництва випуском власних технічних засобів не має альтернативи. Це зумовлюється рядом технічних і економічних переваг, які реально можуть реалізуватися при застосуванні вітчизняних тракторів та інших сільськогосподарських машин і знарядь в сільському господарстві. Безумовно, при нинішньому стані технічного оснащення агропромислового виробництва кількісний та якісний склад машинно-тракторного парку сільськогосподарських товаровиробників може забезпечити їх технологічну потребу тільки наполовину.

Слід підкреслити, що сучасна структура сільськогосподарської машинобудівної індустрії в Україні формувалася значною мірою під впливом територіального розміщення машинобудівних заводів у колишньому Радянському Союзі. До проголошення України незалежною державою в країні вироблялася тільки третина необхідної сільськогосподарської техніки. Решта її завозилася з інших союзних республік, в основному з Росії. Водночас машинобудівні заводи України поставляли в інші республіки до 70% комплектуючих вузлів, агрегатів, запасних частин для виготовлення технічних засобів для аграрного виробництва. Це виявилось одним з основних факторів стану, за якого в нинішніх умовах, при значних фінансових ускладненнях, вдалося налагодити випуск тільки близько 70 % номенклатури потрібної техніки для сільського господарства на власних промислових підприємствах. Зернозбиральні ж комбайни в Україні не вироблялися. Протягом досить тривалого часу єдиним постачальником цієї техніки в Україну був завод «Ростсільмаш». Ними на 90% і був укомплектований парк зернозбиральної техніки. У 1993 р. почалися спроби увезення в країну зернозбиральних комбайнів західноєвропейських та американських фірм. Але надто високі ціни на зарубіжні зернозбиральні комбайни при низькій платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників не дали змоги оновити й розширити парк збиральної техніки. Тоді в державі в середині 90-х років почали створювати власну промислову базу з випуску зернозбиральних комбайнів. На Херсонському комбайновому заводі у 1998р. приступили до серійного виробництва комбайна «Славутич», а на заводі

«Автомат» у складі концерну «Лан» було розпочато виготовлення зернозбирального комбайна «Лан». Проте через високу собівартість виробництва цих машин і, відповідно, високих цін реалізації (90-95 тис. дол. США) не були створені умови для розширення попиту на них. Їх виробництво не стало конкурентоспроможним з виготовленням комбайна Ростсільмашем «Дон-1500Б», ринкова ціна якого становила 54 тис. дол. США. За своїми ж виробничими характеристиками цей зернозбиральний комбайн практично не поступається зарубіжним аналогам, а коштує значно дешевше. Ще на початку 90-х років виникла ідея створення спільного — Росії та України — виробництва зернозбирального комбайна «Дон-1500». До того ж близько 50% комплектуючих цього комбайна вже в той час виготовлялося на заводах України. І лише в 2002 р. офіційно створено українсько-російське спільне підприємство «Дон-Лан». Нині кожні три з чотирьох експортованих в Україну зернозбиральних комбайнів – «Дон-1500Б». Розвиток спільного виробництва зернозбирального комбайна «Дон-1500Б», разом з тим, характеризується прагненням заводу «Ростсільмаш» значно підвищити рівень технічного сервісу випущених машин.

Крім того, у 2003 році досягнуто домовленість між російською фірмою «Сибмашхолдинг» і «Українською промисловою енергетичною компанією» (УПЕК) про стратегічне співробітництво в галузі сільськогосподарського машинобудування. Йдеться про створення на одному з українських машинобудівних заводів зернозбирального комбайна «Єнісей» за участю до 50% комплектуючих українського виробництва. На основі комбайна «Єнісей» проектується створення моделі базового вітчизняного зернозбирального комбайна, адаптованого до ґрунтово-кліматичних умов України.

Нині проводяться підготовчі роботи щодо створення в Україні спільного з Росією підприємства по випуску модернізованого трактора на базі відомого К-701. Вивчаються варіанти можливого виробництва на заводах Росії, за участю українських машинобудівних підприємств, нових типів тракторів ХТЗ, екскаваторів «Борекс», бурякозбиральних комбайнів, сівалок, плугів тощо.

Щодо придбання і використання зарубіжної техніки, то вона в переважній більшості потужна, універсальна, високопродуктивна, надійна в експлуатації, часто із забезпеченням тривалих гарантійних строків роботи машин без поломок, економна щодо витрат пального, має покращені умови праці механізаторів. Зарубіжні фірми, зокрема США, випускають деякі трактори серії Steige потужністю 173-313 кВт, серії Джон Дір потужністю – 246-313 кВт. Високопродуктивні зернозбиральні комбайни німецьких фірм Deny-Faheri Yeaoс обладнані двигунами потужністю 300 кВт і більше. Тут виробляють кормозбиральні комбайни потужністю 450 кВт, а для збирання цукрових буряків — 350 кВт. Як вказувалося у деяких наукових публікаціях, важливим напрямом удосконалення сільськогосподарської техніки у зарубіжних країнах є підвищення її продуктивності за рахунок

збільшення ширини захвату робочих машин, суміщення в одному агрегаті технологічних операцій, зокрема ґрунтообробного характеру та процесу сівби сільськогосподарських культур.

Висока якість й експлуатаційна надійність зарубіжної сільськогосподарської техніки підтверджується широкою практикою як зарубіжних фермерських господарств, так і вітчизняними сільськогосподарськими товаровиробниками, які вже тривалий час використовують іноземні зернозбиральні комбайни, машини для збирання цукрових буряків, кормових культур, посівну техніку тощо. Однак сільськогосподарська техніка зарубіжного виробництва досить дорога порівняно з аналогічними вітчизняними зразками і часто не доступна сільськогосподарським товаровиробникам. Дослідженнями науковців Інституту аграрної економіки доведено, що ціни на трактори, зернозбиральні комбайни, сільськогосподарські машини у кілька разів перевищують ціни на ці технічні засоби українського або російського виробництва [2]. Так, колісний трактор ХТЗ-1631 випуску Харківського тракторного заводу обладнаний двигуном у 161 к. с, який за експлуатаційними характеристиками не поступається трактору американської фірми Джон Дір-8120 потужністю 170 к. с, має реалізаційну ціну 30,4 тис. дол. США, що в 3,6 рази нижче ціни американського аналога. Це стосується й іншої техніки. Зернозбиральний комбайн фірми Джон Дір-9500 з потужністю двигуна 176 кВт, із жаткою і підбирачем продається на вітчизняному ринку техніки за 244,5 тис. дол. США. На німецький комбайн Кейс-2366 і російський зернозбиральний комбайн Ростовського комбайнобудівного заводу «Дон-1500Б» такої ж потужності як і Джон Дір-9500 176 кВт встановлено ціни відповідно 210,8 тис. і 54,0 тис. дол. США. Значно вищими є ціни, порівняно з вітчизняним виробництвом, і на землеобробні знаряддя, посівні машини, інші технічні засоби. Так, п'ятикорпусний оборотний плуг, який випускає фірма Lemke, у 3,9 рази дорожчий порівняно з аналогічним плугом Одеського заводу ім. Жовтневої революції. Ціна на зарубіжну сівалку суцільного посіву вища у 4,7 рази проти такого типу машин українського виробництва. Виробництво тракторних двигунів на Харківському заводі (у розрахунку на одиницю потужності) теж обходиться у 3,5 рази дешевше виробництва фірми Джон Дір. Водночас, при значно вищих цінах на сільськогосподарську техніку іноземного виробництва її експлуатаційні витрати на виконання одиниці роботи значно вищі, порівняно з експлуатаційними витратами на виконання одиниці того самого виду роботи вітчизняними технічними засобами. Так, на збиранні 1 га посіву пшениці експлуатаційні витрати зернозбирального комбайна Джон Дір-9500 у 2,1 рази вищі проти витрат комбайна Дон-1500Б. Експлуатаційні витрати на гектар збиральної площі у 1,5-1,7 рази вищі порівняно з іншими зарубіжними зернозбиральними комбайнами, зокрема Домінатор Мега-204, Домінатор Мега-208 та інших марок [3].

Ці порівняння є підставою для висновку про економічну доцільність і соціальну необхідність розвитку вітчизняного тракторного та сільськогосподарського машинобудування, про забезпечення аграрного виробництва технічними засобами власного виготовлення. Створення системи машин і виробництво кожного їх виду в необхідній кількості для повного задоволення технологічної потреби та забезпечення системного оновлення машинно-тракторного парку має, крім економічного, й велике соціальне значення. Технічне переоснащення аграрного сектора економіки забезпечує поліпшення соціальних умов роботи сільських працівників, сприяє значному підвищенню продуктивності праці.

Разом з тим, розвиток вітчизняного сільськогосподарського машинобудування — це створення нових робочих місць, активна боротьба з безробіттям, вихід на внутрішній і міждержавний ринки конкурентоспроможної техніки.

З урахуванням низького рівня забезпечення сільського господарства технічними засобами – від 30 до 70 % технологічної потреби основними видами техніки – важливо обґрунтовано визначити пріоритетні напрями розвитку підприємств сільськогосподарського машинобудування. Таким напрямом на ближчі роки має стати створення завершеного циклу виробництва техніки й обслуговування її споживачів за схемою: маркетинг – розроблення – виробництво – сертифікація – реалізація – фірмове обслуговування – експорт.

Ефективною організаційною формою реалізації цього важливого завдання є державні програми виробництва технологічних комплексів машин та обладнання для агропромислового виробництва, затверджені Кабінетом Міністрів України. За період формування незалежної держави сільськогосподарська машинобудівна галузь розвивалась на основі розширення інноваційної діяльності, оновлення машинобудівних підприємств новими виробничими засобами й запровадження технологічних рішень. За останні десять років в Україні було схвалено дві державні програми розвитку вітчизняного машинобудування для АПК - у 1992 та в 1998 роках. З 1992 і до 2003 року в Україні було розроблено і поставлено на виробництво понад 2,5 тис. найменувань машин, знарядь, технічних видів устаткування тощо. Тільки в нинішньому році поставлено на виробництво понад 1000 машин та обладнання для сільського господарства і 1200 — для харчової й переробної промисловості. Якщо у 1990 р. частка необхідної для сільськогосподарського виробництва номенклатури машин, розроблених в Україні, становила 27%, то в 2002 р. цей показник збільшився до 85%. За десятирічний період було модернізовано понад 25% технічних засобів, які вироблялись в Україні для потреб сільського господарства [1]. Це відіграло суттєву роль у нарощуванні обсягів і поліпшенні якісних показників виробництва більшості видів сільськогосподарської техніки. Особливо помітні зміни відбулись у виготовленні посівних машин, на що пози-

тивно вплинули заходи державної підтримки сільськогосподарського машинобудування та сільськогосподарських підприємств у придбанні технічних засобів, а також запровадження у 1997 році фінансового лізингу техніки.

З 2001 року розпочато створення десяти базових моделей тракторів класів від 0,6 до 5 тонно/сил та доведення їх середньорічного виробництва до 17 тис. штук. Розробляються вітчизняні зернозбиральні комбайни пропускнуою спроможністю зернової маси 3-5, 5-7, 7-9, 9-12, 12 кг і більше за секунду з класичною і роторною схемами молотильно-сепаруючого агрегату та їх середньорічне виробництво по 3 тис. шт. з подальшим нарощуванням обсягів виробництва до 7 тис. штук на рік. Запроектовано також створення й випуск самохідних і причіпних бункерних бурякозбиральних комплексів у кількості 1,2 тис. штук на рік. Крім того, проектується поставити на виробництво самохідні та причіпні енергонасичені кормозбиральні комбайни, довівши щорічний їх випуск до 1,5 тис. штук. Передбачено також розширення виробництва комплексу ґрунтообробної й посівної техніки, комплексів для розвитку тваринницьких галузей і птахівництва.

Державною програмою виробництва технологічних комплексів машин і обладнання для агропромислового комплексу, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 року, передбачено до 2010 року розробити й освоїти понад 700 найменувань сільськогосподарської техніки. У цілому стратегія державної промислової політики в галузі сільськогосподарського машинобудування спрямовується на забезпечення випереджаючих темпів випуску наукоємної продукції високотехнологічного рівня, створення нових конкурентоспроможних зразків продуктивної техніки підвищеної якості. Особливого значення у реалізації державної технічної політики набуває Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу», схвалений у лютому 2002 року Верховною Радою України.

З урахуванням вищевикладеного в галузі сільськогосподарського машинобудування необхідно здійснити ряд відповідних організаційних і структурних перетворень, спрямованих на удосконалення технологічних процесів проектування й виготовлення сільськогосподарської техніки [4]. Йдеться насамперед про розширення наукоємного виробництва технічних засобів за умов застосування сучасних енергозберігаючих технологій на промислових підприємствах, про надання пріоритетності проблемам підвищення якості вітчизняного виробництва машин і знарядь, технічного сервісу, забезпечення розвитку конкурентоспроможності нових моделей техніки. Такі обсяги нарощування виробництва технічних засобів для розвитку агропромислового комплексу, безумовно, повністю не забезпечать технологічних потреб сільськогосподарських товаровиробників у тракторах, зернозбиральних комбайнах, інших машинах і знаряддях. За розрахунками наукових установ, для формування машинно-тракторного парку аг-

рарного сектора економіки на рівні технологічних потреб необхідні щорічні інвестиції в сумі понад 15 млрд. грн., з них на оновлення тракторного парку — 3 млрд. грн., зернозбиральних комбайнів — 3,5-4 млрд. грн., бурякозбиральних машин — 0,35-0,40 млрд., кормозбиральних — 1,0-1,2 млрд., технічних засобів для механізації виробничих процесів у тваринницьких галузях — 1,6-1,7 млрд., для придбання техніки загального призначення — 3,5-4,0 млрд. грн. Крім того, для щорічного виконання ремонтних робіт технічних засобів, які знаходяться в експлуатації, потрібно 2,0-2,5 млрд. грн. [2].

Для забезпечення випуску конкурентоспроможної сільськогосподарської техніки необхідне підвищення її якісних параметрів за рахунок запровадження модульного принципу побудови конструкції з використанням уніфікованої елементної бази, застосування прогресивних конструкційних матеріалів, збільшення у два-три рази до ремонтного наробітку у вітчизняних тракторів і комбайнів, підвищення у два-три рази зносостійкості робочих органів ґрунтообробних машин тощо [1].

Однією з визначальних умов розвитку сільськогосподарського машинобудування, прискорення технічного переоснащення аграрного виробництва має стати подолання диктату підприємств-виробників техніки над її споживачами — сільськогосподарськими товаровиробниками та їх діяльність на вільних конкурентних умовах для забезпечення аграрного виробництва сучасною інноваційною ресурсозберігаючою технікою.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році»*. -К., 2003.-478с.
2. *Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні*. -К.: ІАЕ УААН, 2003.-764с.
3. *Техника и оборудование для села*. -2002.-№4.-С.19.
4. *Шебанін В.С. Системне оновлення і розвиток матеріально-ресурсного потенціалу сільського господарства*. -К.: ННЦ ІАЕ, 2005.-276с.